

RESEARCH ARTICLE

Linguistic And Cultural Interpretation Of Numerals In Translation

Vazira Xamidova

Postgraduate Student Tashkent State University of Oriental Studies Toshkent, Uzbekistan

VOLUME: Special Issue 2026

PAGE: 100-103

Copyright © 2026 European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies, this is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike 4.0 International License. Licensed under Creative Commons License a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Abstract

This article examines the linguocultural meaning of counting words, their semantic load, and the issues related to selecting appropriate equivalents in translation. Units that denote quantity, shape, measure, and classification reflect a people's cultural experience, worldview, and traditional ways of categorizing objects. Therefore, their accurate interpretation in translation plays a crucial role in preserving national and cultural components. The paper analyzes the linguocultural features of counting words in Uzbek and Persian and explores the specific aspects of conveying them in translation.

KEY WORDS

Classifiers, translation, linguocultural interpretation, equivalence.

INTRODUCTION

Tilning leksik-semantik tizimida miqdor, o'lchov, birlik va predmetning shakliga doir ma'lumotni ifodalovchi hisob so'zlar alohida grammatik-semantik qatlamni tashkil etadi. Hisob so'zlar orqali predmetning fizik ko'lami, shakli, bo'linuvchanligi va birlik sifatidagi xususiyatlari aniq ifodalanadi. Tadqiqotchilar ta'kidlaganidek, bunday birliklar xalqning madaniy tajribasi, tarixiy dunyoqarashi va tasniflash an'analari bilan bevosita bog'liq bo'ladi [1, 17].

O'zbek tilida "bir dona", "bir dasta", "bir bo'lak", "bir nafar", "bir tomchi" kabi birliklar kundalik hamda badiiy nutqda faol qo'llanadi. Bu birliklar predmetning shakli yoki miqdorini bildirishi bilan birga, ko'pincha milliy tasavvur va madaniy tajribani ham aks ettiradi. Tilshunos P. Hamdamov hisob so'zlarning mazmun doirasida "kishi ongida shakllangan milliy tasniflash modeli" mujassam bo'lishini ta'kidlaydi [3, 41].

Fors tilida ham "yek dāne", "yek nafar", "yek daftar", "yek qatre" kabi birliklar keng qo'llanadi. A. Anvari va H. Giviy asarlarida qayd etilishicha, fors tilidagi hisob birliklari ham shakl, o'lcham, birlik va predmetning holatiga qarab murakkab

madaniy tasniflash tizimini namoyon etadi [6, 55].

Tarjima jarayonida hisob so'zlarni to'g'ri talqin qilish katta mas'uliyat talab qiladi, chunki ularning semantik va madaniy yukini yo'qotish matnning badiiy-estetik qimmatini pasaytirishi mumkin. Tarjimon hisob so'zning nafaqat lug'aviy ma'nosini, balki uning konnotativ va madaniy mazmunini ham saqlashi lozim [2, 128]. Shu bois hisob birliklarini tarjimada adekvat berish masalasi zamonaviy tarjimashunoslikning eng dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi [5, 73].

Mazkur maqolada o'zbek va fors tillarida qo'llanadigan hisob so'zlarning lingvomadaniy mazmuni, ularni tarjimada berish bilan bog'liq muammolar hamda samarali ekvivalent tanlash strategiyalari tahlil qilinadi.

O'zbek tilida hisob so'zlar predmetning shakli, miqdori, bo'linuvchanligi va o'lchoviga doir tasavvurlar asosida shakllangan bo'lib, ular xalqning amaliy hayoti va tafakkuri bilan chambarchas bog'liq. Tadqiqotchilar bu birliklarning tarixiy ildizlari mavjudligini qayd etgan bo'lsalarda [1, 17],

o'zbek tilida hisob so'zlarning qo'llanilishi faqat grammatik tasnif bilan cheklanmay, milliy dunyoqarashning til tizimidagi ifodasi sifatida namoyon bo'ladi.

Bugungi kunda "dona", "dasta", "nafar", "bo'lak", "tomchi" kabi birliklar kundalik nutqda ham, badiiy matnda ham keng qo'llanadi. Lekin ularning ma'nosi faqat "miqdor bildiruvchi birlik" sifatida emas, balki milliy tafakkurda shakllangan kategoriyalash jarayonining natijasi sifatida ham talqin qilinishi zarur. Masalan, "dasta" so'zi dastlab gul va o'simliklar bilan bog'liq bo'lgan bo'lsa-da, zamonaviy o'zbek tilida u har qanday bog'lam yoki birikma shaklidagi predmetga ko'chgan. Bu kengaygan qo'llanish o'zbek xalqining amaliy tasniflash tajribasida birlikni shakl orqali idrok etish ustuvor bo'lganini ko'rsatadi.

Shuningdek, "nafar" so'zining faqat insonlarga nisbatan qo'llanishi ham lingvomadaniy jihatdan muhim. O'zbek nutqiy an'anasida inson alohida maqomga ega bo'lganligi sabab "nafar" bilan sanash shaxsga bo'lgan e'tibor va hurmatni bildiradi. "Nafarning" arabcha kelib chiqishiga qaramay, u o'zbek til tizimiga to'liq singib ketgan bo'lib, jamiyatdagi birlik tushunchasini ifodalashning eng asosiy vositalaridan biridir.

Badiiy adabiyotda hisob so'zlarning lingvomadaniy yukini yanada yorqin ko'rish mumkin. Masalan, "bir chimdim tuz", "bir kosa choy", "bir dasta gul" kabi birliklar nafaqat predmetning miqdorini, balki milliy muhitni, an'anaviy turmush tarzini va obrazning hissiy mazmunini tasvirlashga xizmat qiladi. O'zbek adabiyotida aynan shu turdagi birliklar orqali xalq hayoti, madaniy manzarasi, estetik qarashlari tilning obrazli qatlamida namoyon bo'ladi.

Hisob so'zlarning lingvomadaniy xarakterini yana bir jihatdan o'lchov birliklarida ko'rish mumkin. Qadimiy manbalarda, jumladan "Devonu lug'otit-turk"da uchraydigan "qop", "quloch", "chorak", "o'ram" kabi birliklar tarixiy xonaqoh hayoti, savdo, chorvachilik va hunarmandchilik bilan bog'liq qadimiy tasniflash tizimini aks ettiradi. Bu birliklarning bugungi nutqda ham yashab kelayotgani o'zbek tilida hisob so'zlarning diaxron barqarorligini tasdiqlaydi.

Umuman olganda, o'zbek tilida hisob so'zlar oddiy grammatik birlik emas, balki xalqning tajribasi, madaniy amaliyoti, tasniflash usuli va obrazli tafakkurini aks ettiruvchi lingvomadaniy qatlamdir. Shu sababli ularning tarjimada adekvat berilishi ham murakkab jarayon bo'lib, u madaniy konnotatsiyani to'liq yetkazishni talab qiladi.

Fors tilida hisob so'zlar predmetning shakli, holati, o'lchami va birlik xususiyatlarini aniqlash uchun muhim vositadir. Fors tilshunosligida ayrim tadqiqotlar bu birliklarning tasnifi haqida ma'lumot beradi [6, 55], ammo fors tilidagi hisob so'zlarning lingvomadaniy tabiatini chuqur tahlil qilish ularning asl mazmun doirasini kengroq ochib beradi.

Fors tilida "yek dāne", "yek nafar", "yek qatre", "yek bandar", "yek gereh" kabi birliklar turli semantik maydonlarga tegishlidir. Ammo ularning qo'llanilishida umumlashtirishga moyillik seziladi. Masalan, "dāne" o'zbek tilidagi "dona"ga juda yaqin bo'lsa-da, fors tilida u ko'proq universal birlik vazifasini bajaradi. Bu holat fors xalqining tasniflash modelida predmetning shakli uncha markaziy o'rinda emasligini, ba'zan birlikning umumiyliги yetakchi bo'lishini ko'rsatadi.

"Yek qatre" (bir tomchi) kabi birikmalar fors xalqining poetik idrokida kuchli obrazlar yaratadi. Fors adabiyotida bu birikma ko'pincha majoziy ma'noda ishlatilib, "bir tomchi umid", "bir tomchi yosh" kabi poetik tasvirlar orqali hissiy konnotatsiyani kuchaytiradi. Bu jihat fors tilida miqdor bildiruvchi birliklarning faqat grammatik vazifa emas, balki badiiy-estetik vazifa ham bajarishini ko'rsatadi.

Fors tilida qo'llaniladigan ba'zi birliklar xalqning an'anaviy hayoti bilan bog'liq. Masalan, "yek mosht" (bir musht), "yek bande" (bir bog'lam), "yek gereh" (bir tugun) kabi birliklar inson faoliyatiga asoslangan bo'lib, ular madaniy tajribani ifodalovchi lingvistik birliklar sifatida shakllanadi. Tadqiqotchining fikricha, bunday birliklar mavjud bo'lgan madaniyatda "qo'l orqali o'lchash", "amaliy tajriba asosida tasniflash" yetakchi rol o'ynagan.

Shuningdek, fors tilida ayrim tarixiy o'lchov birliklari—"yek kharvār", "yek man", "yek shāxe" kabi so'zlar—xalq xo'jaligi, savdo va hunarmandchilik bilan bog'liq qadimiy o'lchov tizimining til tizimidagi izini ifodalaydi. Bularning ba'zilari bugungi kunda faol qo'llanmasada, adabiyot va tarixiy matnlarda uchrab turadi.

Fors tilidagi hisob so'zlarning lingvomadaniy mazmuni ularning semantik doirasiga ham ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun hisob so'zlarni tarjima qilish jarayonida faqat lug'aviy moslik emas, balki mazmun, obrazlilik, madaniy tagzamin ham hisobga olinishi kerak. Fors tilidan tarjima qilinayotgan badiiy matnlarda aynan shu omil yetarlicha e'tibor talab etadi.

Hisob so'zlarni tarjima qilish jarayoni odatiy leksik o'girish emas, balki madaniy ma'lumotni ko'chirish jarayonidir.

Shuning uchun turkiy va eroniy til tiplariga mansub o'zbek va fors tillari o'rtasida bu birliklarning to'g'ri berilishi bir qator lingvomadaniy, semantik va stilistik muammolarni yuzaga keltiradi. Tadqiqotchilarning bir qismi bu jarayonning murakkabligini turli tasniflash modellari bilan izohlagan bo'lsa [2, 128], amaliy tarjima tajribasi bu masala yanada ko'lamini keng ekanini ko'rsatadi.

Ko'plab hisob so'zlar bir qarashda o'zaro mosdek ko'rinadi: o'zbekcha "bir dona" forscha "yek dāne". Lekin ular har doim bir xil semantik vazifani bajarmaydi. Fors tilida dāne ko'proq universal birlik sifatida qo'llanadi, o'zbek tilida esa donaning qo'llanishi nisbatan torroq va aniqroq. Shuning uchun bunday hollarda tarjimada lug'aviy ekvivalent yetarli emas, balki madaniy kontekstni hisobga olish talab qilinadi.

Tadqiqot natijasiga ko'ra, o'zbek tili nutqida shakl, hajm, bo'linuvchanlik kabi xususiyatlar aniq tasniflanadi, fors tilida esa bu ko'proq umumlashtirilgan tasnif orqali beriladi. Shu sababli hisob so'zlarni tarjima qilishda har bir birlikning "til tizimidagi o'rni" emas, balki "madaniy tizimdagi vazifasi" ustuvor bo'ladi.

Hisob so'zlar ko'pincha oddiy miqdor ko'rsatkichi emas, balki poetik obraz yaratish vositasidir. Masalan: o'zbekcha "bir tomchi umid" forscha "yek qatre-ye omid". Leksik jihatdan bir xil ko'ringani bilan, fors tilidagi qatre so'zi ko'proq poetik metafora sifatida shakllangan. U fors adabiyotida yuzlab she'rlarda majoz, tasvir, ruhiy holat bilan bog'langan birlik sifatida qo'llanadi [9, 28]. Shuning uchun so'zma-so'z tarjima ba'zan obrazning kuchini pasaytiradi, yoki konnotativ ma'noni yo'qotadi.

Tarjimada hisob so'zlarni yoppasiga so'zma-so'z o'tkazish badiiy-estetik qatlamning zaiflashuviga olib keladi, chunki hisob so'zlar ko'p hollarda milliy obraz yaratish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Shu bois ekvivalent tanlash jarayoni semantik emas, ko'proq stilistik yondashuvni talab etadi.

O'zbek tilidagi "bir dasta", "bir chimdim", "bir bo'lak" birliklari juda aniq tasniflangan. Fors tilida esa "yek dāne" (bir birlik), "yek mosht" (musht miqdorida), "yek bande" (bir bog'lam), ko'proq umumiy xususiyatga ega. Bu ikki tilni qiyoslaganda tarjimondan kontekst asosida tanlash kompetensiyasi talab qilinadi. Masalan, "bir dasta hujjat" fors tiliga yek bande-ye sanad emas, balki "yek daftar-e hujjat" o'tishi mantiqan to'g'ri bo'ladi, chunki fors tilida "bande" odatda ip, mato, o'simlik kabi bog'lanadigan predmetlar uchun qo'llanadi. Bu holatda

tarjimon shakl emas, madaniy tasnifni hisobga olishi zarur.

Hisob so'zlar tilning eng ko'rinmas, ammo eng madaniy qatlami hisoblanadi. Masalan, "bir quloch mato", "bir qop un", "bir bo'lak qand". Bu birliklarda xalq xo'jaligi, kundalik turmush, savdo-sotiq, an'anaviy o'lchov tizimi kabi tarixiy elementlar yashiringan. Fors tilida bu birliklarning to'g'ridan-to'g'ri ekvivalenti har doim bo'lavermaydi. Bunday hollarda tarjimonning vazifasi madaniy komponentni yo'qotmasdan matnga mos ekvivalent topishdir.

Hisob so'zlarni tarjimada berishdagi eng katta muammo ularning lingvomadaniy mazmuni ko'pincha lug'aviy ekvivalentlar orqali ko'chmaydi. Tarjimon vazifasi ekvivalent topish emas, balki mazmunni tiklash, kontekstni to'g'ri talqin qilish va milliy madaniy qatlamni saqlashdir.

Xulosa. Tarjimada hisob so'zlarning berilishi faqat leksik moslikni ta'minlash emas, balki ikki til va ikki madaniyat o'rtasidagi lingvomadaniy ko'prikn yaratish jarayonidir. O'zbek va fors tillarida hisob so'zlarning shakllanishiga asos bo'lgan tasniflash modeli, xalqning hayot tarzi, tarixiy tajribasi, amaliy faoliyati va estetik qarashlari turlicha bo'lgani uchun ularning tarjimada adekvat berilishi alohida e'tiborni talab qiladi.

O'zbek tilida shakl, bo'linuvchanlik, birlik va miqdorga asoslangan tasnif ustuvor bo'lsa, fors tilida ko'proq umumlashtirilgan birliklar qo'llanadi. Bu farq tarjima jarayonida turli semantik va madaniy muammolarni yuzaga keltiradi. Xususan, fors tilidagi ayrim birliklarning metaforik mazmuni yoki o'zbek tilidagi ayrim birliklarning tarixiy xususiyatlari matnga ko'chmay qolishi mumkin.

Tadqiqot davomida aniqlanganidek, hisob so'zlarning lingvomadaniy xususiyatlari ularning grammatik vazifasidan ancha keng bo'lib, matnning obrazlilik, milliy kolorit, poetik ohang va madaniy mazmunini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Shu bois, tarjimon faqat lug'aviy moslikka emas, balki funktsional vazifa, stilistik qiymat, kontekst talqini va madaniy moslik omillariga ham tayangan holda ekvivalent tanlashi lozim.

Umuman olganda, hisob so'zlarni tarjimada adekvat berish—bu tilshunoslikning leksikografik darajasidan tashqari, tarjimonning madaniy sezgiriligiga, badiiy tafakkuriga va kontekstni chuqur talqin qilish qobiliyatiga tayanadigan jarayondir. Shu sababli, hisob so'zlar—ning lingvomadaniy talqinini o'rganish kelajakda tarjima sifatini oshirish, madaniy ma'lumotning butunligiga erishish va ikki til orasidagi muloqot

samaradorligini kuchaytirishda muhim ahamiyatga ega.

REFERENCES

- [1] - Rahimov G'. O'zbek tilida miqdor bildiruvchi birliklarning semantikasi. – Toshkent: Fan, 1991.
- [2] - Salomov G'. Tarjima nazariyasi asoslari. – Toshkent: Fan, 1966.
- [3] - Hamdamov P. O'zbek tilida numerativlar. – Toshkent: Fan, 1981.
- [4] - Dadaboyev H. Leksik birliklarning milliy-madaniy xususiyatlari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2004.
- [5] - Komilova H. Tarjimada lingvomadaniy moslik masalalari. – Toshkent: Ma'naviyat, 2012.
- [6] - انوری، حسن؛ گیوی، حسن. دستور زبان فارسی. تهران: نشر فاطمی، 1384.